

Japonsko podeželje

Razvojna priložnost ali relikv preteklosti?

IZVLEČEK

Japonsko podeželje s fiziognomskega vidika zaznamujejo primarne dejavnosti s kmetijstvom na čelu, vse bolj starajoče se prebivalstvo in še vedno neustavljiv beg mladih v urbana območja. Posledično se predvsem v odročnejših predelih soočajo s propadom tradicionalnih podeželskih skupnosti in kulturne pokrajine. Očitno je japonsko podeželje (ali vsaj njegov del) pred resno preizkušnjo.

Ključne besede:

Japonska, podeželje, kmetijstvo.

ABSTRACT

The Japan Rural Areas – Development Opportunity or Remnant of the Past? Japan rural areas are still denoted by agriculture as an important factor of landscape maintenance, they are confronted with population ageing and constant young people outmigration towards urban areas. Consequently, especially the most remote areas are facing with the decline of rural communities and cultural landscape. Evidently the Japanese countryside (or at least a part of it) is exposed to crucial test.

Key words:

Japan, rural areas, agriculture.

Avtor besedila in fotografij:

ANTON PERPAR, mag. agr.,

Katedra za agrarno ekonomiko, ruralno sociologijo in razvoj podeželja, Oddelek za agronomijo, Biotehniška fakulteta, Slovenija

E-pošta: anton.perpar@bf.uni-lj.si

COBISS I.04 strokovni članek

Za Japonsko, v gospodarskem smislu najrazvitejšo azijsko državo (in tretjo na svetu), je značilno izrazito nasprotje med zelo razčlenjenim in skoraj neposeljenim gorskim svetom, ki zavzema okrog 75 % celotne površine države, in razmeroma majhnimi, izredno gosto poseljenimi ravninami ob obali, kjer živi večina prebivalcev (90 % prebivalcev na 20 % površine). Hitra industrializacija po drugi svetovni vojni je sprožila množičen odliv podeželskega prebivalstva v mesta, kar je zelo razbremenilo večinoma majhne kmetije in povzročilo hitro rast mest. S posodabljanjem prometnega omrežja se v zadnjih dvajsetih letih mesta hitro širijo tudi na okoliško podeželje.

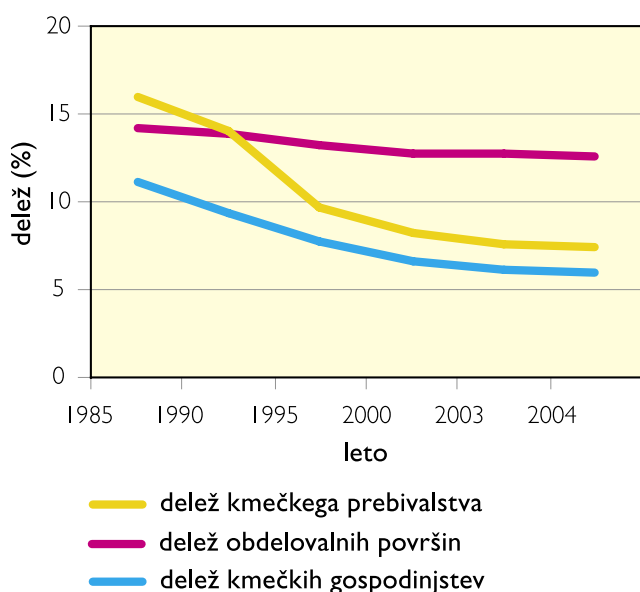
Podeželje pa ni le gospodarska kategorija in porok za oskrbo s hrano, saj kmetovanje ohranja kulturno pokrajino. Japonsko podeželje je tudi "skrbnik" pomembnega ljudskega izročila (ljudskih pesmi in pripovedk, instrumentalne glasbe na tradicionalnih glasbilih in plesov) ter obrti (lončarstvo, ročna izdelava papirja in tkanin ter izdelki iz lesa).

Japonski model razvoja kmetijstva in podeželja namenja veliko pozornosti in sredstev izobraževanju strokovnjakov iz azijskih in latinskoameriških držav ter Bližnjega vzhoda. Tja pošilja tudi svoje strokovnjake, ki pomagajo pri pripravi in izvajanju tovrstnih projektov ter prenašajo svojo tehnologijo in opremo.

Razmere so podobne slovenskim?!

V letu 2002 je japonsko kmetijstvo ustvarilo 1,4 % bruto družbenega proizvoda (industrija 30,9 %, storitve 67,7 %). Zaradi visoke gostote poseljenosti (povprečna gostota poselitve zanaša 338 prebivalcev/km²), visoke stopnje industrializiranosti ter goratosti so površine, namenjene kmetijstvu, zelo omejene in se predvsem v okolici metropolitanskih območij še zmanjšujejo. Kmetijska zemljišča zavzemajo le dobrih 13 %, gozd pa kar 67 % države. S temeljito agrarno reformo po 2. svetovni vojni so vso veleposestniško zemljo razdelili kmetom, zato prevladuje drobna posest (povprečna velikost kmetije znaša 1,6 ha). S kmetijstvom se je v letu 2001 aktivno ukvarjalo 5 % delovno aktivnega prebivalstva, od tega se je izključno z dohodkom iz kmetijstva preživljalo 16,1 % kmetij. Število zaposlenih v kmetijstvu se v zadnjem času hitro zmanjšuje, narašča pa povprečna starost zaposlenih v kmetijstvu (54 % kmetov je starejših od 65 let; 7). Podatki kažejo precejšnjo "sorodnost" s slovenskimi razmerami. Kljub temu da so kmetije majhne, pa so dohodki kmetij lahko presenetljivo visoki. Veliko kmetij se namreč ukvarja tudi z intenzivnim pridelovanjem zelenjave in sadja ter svoje sveže proizvode prodaja na velikem urbanem trgu.

Slika 1: Izbrani kazalci japonske agrarne strukture (5).

Glavni kmetijski (pa tudi prehranski) proizvod na Japonskem je še vedno riž. Intenzivno in visoko produktivno proizvodnjo najdemo predvsem na ravninah, tradicionalna terasasta riževa polja pa se razprostirajo še visoko v hribovitih območjih. Ta polja hkrati predstavljajo pomemben simbol kulturne krajine, na katero so Japonci še posebej navezani, ter učinkovit sistem zadrževanja vodnih virov ter zaščite nižje ležečih območij pred naravnimi nesrečami. Japonska "posebnost" je tudi visok letni ulov rib (6 milijonov ton), čemur je potrebno prišteti še okrog 1,3 milijona ton rib in školjk, ki jih pridelajo na posebnih ribjih farmah. Kljub bogatemu ulovu in reji rib pa več kot 40 % potreb pokriva iz uvoza.

Politika razvoja podeželja na Japonskem

Do oblikovanja politike razvoja podeželja na Japonskem je prišlo zaradi upadanja stopnje nacionalne samooskrbe s prehranskimi proizvodi, staranja kmečkega prebivalstva in propadanja odročnih območij ter tamkajšnje kulturne pokrajine. Od vseh prehranskih proizvodov je samozadostna le oskrba z rižem, ki je bila dosežena v letu 1965. Od takrat pa proizvodnja riža vseskozi narašča predvsem zaradi izboljšane upravljanja z zemljišči, velikih dosežkov genetike ter uporabe umetnih gnojil in novih pridelovalnih metod. Po drugi strani pa povpraševanje po rižu upada, saj se spreminjajo tudi prehranjevalne navade Japoncev, ki kljub zelo zdravi tradicionalni prehrani vse bolj posegajo po rdečem mesu, jajcih in mlečnih proizvodih. Vlada skuša doseči ravnotežje med ponudbo in povpraševanjem po rižu z različnimi ukrepi, predvsem s kontrolo pridelave ter spodbujanjem preusmerjanja v pridelovanje drugih kmetijskih rastlin.

Odročne predele, ki so običajno na območjih s težkimi pogoji za kmetovanje (hribovska in gorska območja), zaznamuje vse večja depopulacija in staranje prebivalstva. Obiti, da bodo mladi nadaljevali s kmetovanjem ali vsaj ostali na takšnih območjih, so majhni, saj ti še vedno množično odhajajo v urbane predele. Povečuje se delež parcel, na katerih se ne kmetuje več, temu pa sledi propadanje in zaraščanje stoletja vzdrževanih terasastih riževih polj, ki zaradi erozije tal izginjajo.

Da bi zaustavili takšne negativne trende na podeželju so v Temelnjem zakonu o prehrani, kmetijstvu in podeželskih območjih iz leta 1999 uvedli tudi politiko razvoja podeželja. Pri tem gre v veliki meri za zgledovanje po evropskem pristopu k razvoju kmetijstva in podeželja. V zakonu je prvič izraženo priznanje večnamenske vloge kmetijstva in potreba po celovitem pristopu k razvoju podeželskih skupnosti. Stari sistem, ki je bil usmerjen v cenovne podpore in strukturne izboljšave v kmetijstvu, so nadomestili tržni principi. Sam trg namreč ne more meriti vrednosti in vloge kmetijstva, saj ta ni zgolj gospodarska. Z zakonom so bila uvedena neposredna plačila za kmete na območjih s težjimi pridelovalnimi razmerami. Namen teh plačil je ohranitev poseljenosti, vzdrževanje izjemne kulturne krajine ter plačilo kmetom za njihov prispevek k zaščiti okolja in naravnih virov ter ohranjanje bogate kulturne dediščine, ki Japonce kot narod tako pomembno zaznamuje. Poudarjena je tudi potreba po tesnejšem sodelovanju med kmeti in potrošniki. Potrošniki morajo razumeti pomen in značilnosti podeželja in vpliv svojih prehrabnih navad na stopnjo samooskrbe z živili.

Po sprejetju tega zakona je leta 2001 sledila tudi reorganizacija Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in ribištvo ter ustanovitev Oddelka za razvoj podeželja.

V pristojnosti tega oddelka je oblikovanje politike razvoja podeželja, skrb za gorska območja ter oskrba podeželja s potrebno infrastrukturo.

Potreba po sodelovanju med mestom in podeželjem

Prvi primeri uspešnega sodelovanja med mestom in podeželjem se že pojavljajo, saj na Japonskem obstaja že več združenih gibanj, kjer mestna gospodinjstva zagotavljajo, da bodo kupovala zdrave proizvode, ki jih prideluje posebna skupina kmetov. Ena tovrstnih mrež se imenuje "Seikatsu Club" in ima okrog četrtilijona članov. Ponavadi takšno sodelovanje organizirajo gospodinjke, ki jih ne skrbi le zdrava prehrana članov njihovih družin, ampak tudi kakovost okolja.

Drugi zanimiv primer sodelovanja med mestom in podeželjem predstavljajo programi lastništva terasastih riževih polj, kjer meščani investirajo v njihovo ohranjanje. Običajno gre za plačevanje rent in delo na teh poljih. V zameno dobijo riž, pridelan na lastnem polju ter nova doživetja in izkušnje. Obstaja tudi nacionalna zveza, ki spodbuja širitev takšnih inovativnih pristopov v celi državi.

PRIMER VASI OGAMA

Številna odročna podeželska območja na Japonskem se že danes borijo za preživetje. Zgovorno priča primer odročne gorske vasi Ogama z zahodne obale. Po II. svetovni vojni je imela Ogama še 30 gospodinjstev s po 8 do 9 člani, danes pa v enem delu vasi živijo trije ostareli pari, v drugem pa živita dve ženski (6). Najmlajši prebivalec je star 61 let. Obdelovalne površine je preraslo grmičevje, saj ostareli prebivalci niso več zmogli obdelovati in ohranjati riževih teras. Potres in deževje sta sprožila plaz v središču vasi, voda stalno nanaša novo blato, gozd vse bolj prerasča razpadajoče opuščene hiše. Ostareli prebivalci so se po številnih neuspešnih poskusih (s turizmom in igriščem za golf) odločili, da celotno vas s pripadajočo zemljo prodajo podjetju za upravljanje z odpadki iz Tokia, ki bo območje uporabilo za odlaganje smeti. Vaščani se bodo (skupaj z družinskimi grobovi) v naslednjih letih preselili na drugo lokacijo. Vaški vodja meni, da bi vas imela možnost, če bi se mladi vrnili, a z žalostjo ugotavlja, da se to žal ne bo zgodilo. Za vas so tudi oni že "mrtvi". Takih prebivalstveno izpraznjenih podeželskih skupnosti, v katerih so bila ukinjena tudi delovna mesta, je na Japonskem že precej; akademiki jih označujejo kot "vasi, ki so dosegle svojo kritično mejo". Le redkim skupnostim je uspelo najti ustrezno alternativo v projektih javnih del, ki pa jih je vlada občutno skrčila. Lokalnim skupnostim je dala možnost, da same pobirajo davke, kar pa je stanje še poslabšalo, saj je prebivalstva in gospodarskih dejavnosti na teh območjih vse manj. Po mnenju podeželskih županov je to jasen znak, "naj podeželje propade".

Po japonskih izkušnjah sodeč zgoj birokratsko vodenje ne more rešiti vseh problemov, zato je potreben nov mehanizem, ki lahko spodbuja podjetniško držo in inovacije znotraj podeželskih skupnosti. Ključnega pomena je sodelovanje čim širšega spektra ljudi, ki skupaj delajo in razvijajo nove ideje in rešitve. Rešitev problema je v samih podeželskih skupnostih, ki pa jim je potrebno zagotoviti možnosti, omrežja, informacije, izobraževanje ter strokovne nasvete in denarno pomoč.

Kaj pa v prihodnje?

Japonska politika za razvoj podeželja je precej podobna evropski, iz nje pravzaprav tudi izhaja, prilagojena pa je japonskim razmeram. Cilj obeh je ohranjanje poseljenosti ter kulturne pokrajine ter trajnostno usmerjen razvoj podeželskih območij in skupnosti prebivalcev, s tem pa izboljšanje kakovosti življenja in gospodarstva celotne države. Obe politiki si prizadevata za ustvarjanje uspešnega podeželskega gospodarstva kljub zmanjševanju cenovnih nadomestil - predvsem z oblikovanjem širšega spektra zaposlitev v kmetijstvu in novih nekmetijskih dejavnosti na podeželju (7). Japonska je tudi že v preteklosti namenjala veliko pozornosti in sredstev razvoju podeželja, prizadevanja pa so bila usmerjena predvsem v razvoj kmetijske infrastrukture (izboljšanje namakanja in izsuševanja zemljišč, urejanje kmetijskih zemljišč), v izboljšanje življenjskega okolja in infrastrukture na podeželju (posodabljanje podeželskih in kmetijskih cest, izboljševanje stanja okolja, kanalizacija in čistilne naprave) ter ohranjanju in varovanju podeželskih območij (ohranjanje obdelave kmetijskih zemljišč, zaščita pred naravnimi nesrečami ipd.). V vseh teh prizadevanjih je šlo predvsem za tehnične rešitve, ne pa za celostni razvoj podeželskih skupnosti, kar skušajo popraviti z novim zakonom.

Slika 2: Podeželje krasijo številni templji in palače - Zlati paviljon v Kyotu (foto: Anton Perpar).

Doživeti pravo Japonsko, tako kot si jo predstavlja večina prvi hip, pomeni doživeti njeno podeželje z vso njegovo raznolikostjo: naravnimi znamenitostmi, biološko raznovrstnostjo, pestrostjo kmetijskih krajin, ohranjenimi tradicionalnimi veščinami, običaji, raznoliko kulturno dediščino (kulinarika, tradicionalna oblačilna kultura itd.). Bo taka idilična slika o japonskem podeželju ostala v prihodnosti le relikv preteklosti ali bo Japoncem uspelo ohraniti to pestrost živo tudi za prihodnje rodove? To se sprašujejo tudi Japonci sami, predvsem tisti starejši, ki so skupaj s svojimi predniki z marljivim delom to neprecenljivo bogastvo ohranjali do današnjih dni. Pravega odgovora pa verjetno ne ve nihče, kot tega ne vemo tudi mi za naše podeželje. Bosta prevladala kot vrednoti pridobitništvo in sodobna tehnologija ali se bo človeštvo zopet zavedlo pomena naravnih, kulturnih in duhovnih vrednot, ki jih je tradicionalno ohranjalo podeželje?

Avtor je bil udeleženec seminarja "Projekti za razvoj kmetijstva in podeželja" pod pokroviteljstvom japonske vlade.

Literatura

1. Annual Report on Food, Agriculture and Rural Areas in Japan FY 2004. Trends in Food, Agriculture and Rural Areas. The Ministry of Agriculture, Forestry and Fisheries of Japan (MAFF).Tokio.
2. MAFF 2001a. A guide to MAFF. Rural Development Bureau. Tokio.
3. MAFF 2001b. A guide to MAFF. The Multifunctionality of Agriculture. Tokio.
4. MAFF 2001c. Classification of Agricultural Areas. Tokio.
5. Medmrežje: <http://www.maff.go.jp/eindex.html> (citirano 10. 08. 2006).
6. Onishi, N. 2006: The New York Times (26. 04. 2006). New York.
7. Oyama, Y. 2000: Agriculture and Rural Development in Japan.
8. Perpar, A. 2002: Razvojne značilnosti slovenskega podeželja. Magistrsko delo, Biotehniška fakulteta, Oddelek za agronomijo. Ljubljana.